

УДК 1 + 140.8 + 316.422.44

Ю. М. Мельник
кандидат філософських наук,
доцент кафедри соціології, філософії та права
Одеської національної академії харчових технологій

ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ КОНВЕРГЕНТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ТРАНСФОРМАЦІЯ СВІДОМОСТІ

Дигітальна революція сучасності (інформаційна революція на тлі значущих досягнень у нейроматематиці, радіотехніці, психології, когнітології, нейрофізіології, соціології та інших соціальних науках) детермінує рухливе зростання місткості нових інформаційно-комунікаційних технологій і пов'язаних із ними нано- й біотехнологій. Ця революція трансформувала предмет праці в системі суспільних відносин – у центрі уваги перебуває перетворення індивідуальної та колективної свідомості, її трансформація в контексті суспільних відносин, що й зумовлює актуальність проблеми.

Процес керування діяльністю людини з боку її свідомості, яка містить у собі певну картинку світу, на початку ХХІ ст. має низку специфічних рис:

1. Сучасна діяльність людини має місце в середовищі нелінійного суспільства в контексті синергетичного ефекту (незначні причини можуть призводити до великих наслідків).

2. Чинник свідомості відіграє значущу роль у сучасній діяльності індивіда, що зумовлює зростання ролі людини в царині знання.

3. Новітні інформаційно-комунікаційні технології вельми значущі для розвитку соціальної філософії, що зумовлено їхнім впливом на свідомість людини, спрямованої на соціальне конструювання реальності.

Крім того, актуальність проблеми трансформації свідомості в контексті бурхливого розвитку конвергентних технологій спричинена унікальністю ситуації та завданням збереження свідомості людини як системи, що обробляє інформацію в умовах впливу масованих глобальних потоків інформації.

Аналіз джерел, пов'язаних із цією темою, засвідчив, що проблеми розвитку конвергентних технологій і трансформації свідомості викликає значний інтерес до неї з боку науковців:

1. У соціально-філософських роботах Е. Тоффлера, У. Еко, Дж. Ваттімо можна знайти осмислення окремих аспектів впливу сучасних інформаційних і комунікаційних технологій на свідомість людини в контексті сучасного суспільства. У фундаментальних дослідженнях Е. Фромма йдеться про можливість високих технологій у збереженні людяності індивіда, про гуманізовані технології.

2. Із результатами соціологічних досліджень впливу інформаційно-комунікаційних технологій на свідомість людини можна ознайомитись у робо-

тах А. Барда, С. Томпсона, А. Моля, Дж. Брайанта та інших. Останній у роботі «Основи впливу ЗМІ» досліджує феномен впливу використовуваних мас-медіа технологій і життєдіяльність людини.

3. У науковій літературі, крім вищезазначеного, висвітлюються політичні, психологічні, економічні, біологічні та інші аспекти впливу сучасних інформаційно-комунікаційних технологій на свідомість людини.

Проте в науковій літературі мало робіт, які розкривали б проблему з соціально-філософської позиції в її цілісності: питання про роль впливу сучасних технологій на свідомість людини в контексті адаптивно-мінливого соціокультурного середовища; соціальні основи впливу сучасних інформаційно-комунікаційних технологій на свідомість людини; культура підґрунтя й установлення можливостей і меж впливу сучасних технологій на свідомість людини; аксіологічний аспект еволюції Інтернету тощо.

Тому метою статті є соціально-філософське дослідження впливу сучасних інформаційно-комунікаційних технологій на свідомість людини.

У сучасній науковій літературі виділяють такі види соціальних каналів впливу конвергентних технологій на свідомість людини: 1) соціальна міфологія як необхідна компонента системи соціальних комунікацій, що має свій інформаційних простір; 2) релігія як така, що виробляє технології впливу на емоційну сферу індивіда; 3) мистецтво із потужними технологіями, аналогічними релігійним технологіям впливу на свідомість; 4) реклама; 5) освіта; 6) наукова фантастика, яка моделює ситуації природи та соціуму; 7) Інтернет, мас-медіа й комп'ютерні ігри як медіа-текст – High-hume технології. Значущість засвоєння конвергентних технологій у широкому масштабі полягає у високому ступені підвищення креативного потенціалу, що дає змогу як індивіду, так і суспільству адаптуватися до неочікуваних та екстремальних ситуацій.

На сьогодні існує широкий спектр застосування конвергентних технологій: сфери ідеології, електронних мас-медіа, комп'ютерної психокорекції в управлінні політикою і бізнесом через стратегіями, інтелектуальні війни тощо. Їхні результати надають можливість певною мірою виявити певні механізми поведінки людини й розкрити межі її можливостей, що дає індивіду, групам і соціуму змогу адаптуватися до певних подій. Цьому спри-

яє теорія інтерпретації, яка розглядає всі форми людської діяльності як символічні форми, сукупність яких утворює символічну реальність і яка, відповідно до теорії інформації, дає змогу розкрити загальний механізм впливу інформаційно-комунікаційних технологій на свідомість людини в різних сферах життєдіяльності суспільства.

Виявити значущість соціальних підвалин впливу сучасних інформаційно-комунікаційних технологій на свідомість людини можливо на основі положення: інформаційне суспільство – це суспільство, у якому ключовим параметром є теоретичне знання, що не мало вирішального значення в доінформаційних соціумах. Сучасні соціокультурні технології зміни свідомості людини значно розширюють межі її активності, що, у свою чергу, відкриває нові шляхи взаємодії з представниками інших цивілізацій.

Культурні підвалини впливу конвергентних технологій розкриваються через використання розробленої С. Лемом моделі культури як гри та інтеракціоністсько-символічної теорії «управління враженнями», характерної сучасному культурному маркетингу. Механізми впливу конвергентних технологій на свідомість людини можна адекватно описати дигітальною моделлю, у якій результат має нелінійний характер, можливо, частково передбачуваний. Цей результат необхідно врахувати під час формування стратегії позитивного соціального конструювання реальності.

Для визначення можливостей меж впливу конвергентних технологій на свідомість людини необхідно використовувати соціальну сітвову теорію та теорію соціальної пам'яті, яка є основою індивідуальної пам'яті людини, етики, а також концепції позитивного користування соціальною реальністю. Вплив конвергентних технологій на свідомість людини має низку принципів обмежень: 1) неправомірно редукувати людину до інформаційної матриці, можливості впливу сучасних технологій обмежені соціокультурним спадком; 2) наявність біологічно-детермінованих тенденцій перевірки людини; 3) особливості людського мозку й організму; 4) екранний характер сучасних інформаційних, комп'ютерних, віртуальних технологій; 5) існування меж природного інтелекту людини; 6) числова природа Інтернету; 7) етичні цінності. Новітні високі технології у процесі конструювання соціальної реальності значно змінюють образ життя індивіда, впливають на розвиток суспільства й культури.

Спроби вивчення феномена свідомості в її системності надають можливість зрозуміти, як саме за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій реалізується у свідомості людини інтеріоризація інформації, її перетворення на знання, яке через екстеріоризацію надає можливість конструювати соціальну реальність. Цей процес мож-

на розкрити через комплекс із шести складних систем оброблення інформації (сенсорну, моторну, когнітивну, афективну, стильову та ціннісну).

У наш час відбувається швидке формування суспільства знання, якому притаманні такі пов'язані між собою внутрішні фундаментальні риси: безпрецедентне збільшення інформаційної насиченості практично всіх сфер соціуму, перетворення інформаційної індустрії в найбільш динамічну, престижну й вигідну сферу функціонування суспільства, широке входження інформаційно-комунікаційних технологій у життєдіяльність соціуму й людини, глибокі зміни моделей соціальної організації та співробітництва завдяки широкому розповсюдженню гнучких сітвових структур. Це призводить до того, що саме в суспільстві знання інформаційно-комунікаційні технології відіграють значну, а часто й вирішальну роль у життєдіяльності людини, у тому числі й у її ціннісній орієнтації. У результаті їхнього впливу на людину в її свідомості формується модель навколишнього соціального світу, яка й використовується для конструювання соціальної реальності.

За своєю природою Інтернет є втіленням у вигляді числової схеми функціонування одного із множини аспектів мозку людини. Перспективи його розвитку пов'язані з перетворенням його в новий, квантовий тип машини, який дасть змогу використовувати величезні обчислювальні потужності, необхідні для сталого розвитку людства. Квантовий Інтернет моделює нелокальну природу навколишнього світу, його несепарабельний характер. Загалом Інтернет має фантастичні перспективи для свого подальшого розвитку, сприяючи позитивному соціальному конструюванню реальності.

З'ясування тенденцій розвитку Інтернету й пов'язаних із ним перспектив трансформації свідомості людини є неможливим без наявності в сучасній науці теорії складності. Ця теорія як частина сучасної нелінійної динаміки, чи синергетики, є мостом між природничими, технічними й соціально-гуманітарними науками. Вона демонструє нелінійність природи, нелінійний характер мислення людини, екстремальність багатьох станів природи, суспільства та свідомості людини, розкриває синергетичний потенціал соціальних інновацій, підкреслює необхідність управління складністю систем різної природи. Теорія складності К. Майнцера є методологією дослідження складних систем у фізичних, біологічних, когнітивних, комп'ютерних, соціальних, гуманітарних наукових дисциплінах.

Інтернет як потужна інформаційно-комунікаційна машина являє собою єдність віртуального й реального, породжує нові соціальні та культурні форми, раніше не знайомі людству. Інакше кажучи, у функціонуванні Інтернету виявляється

цілісна дегітальна модель впливу на свідомість людини, яка включає в себе різні аспекти – біологічні, нейрофізіологічні, психологічні, соціальні, культурні тощо. Істотним у функціонуванні Інтернету є його зростання, яке можна уподібнювати формотворенню в живій природі, і в цьому проглядається трансдисциплінарна стратегія досліджень.

Багато науковців розуміють Інтернет як екосистему, яку можна зіставити за складністю з природними аналогами. Перспективи розвитку Інтернету пов'язані з його перетворенням у новий, квантовий тип машини, який дасть змогу використовувати величезні обчислювальні потужності, необхідні для сталого розвитку людства.

Основні тенденції розвитку Інтернету й інших глобальних інформаційно-управляючих систем зумовлені нерозривним зв'язком кожної людини з ними за допомогою безпроводних пристроїв наноелектроніки. Це означає прямий контакт мозку людини з центральною нервовою системою інших людей, з різного роду технічними системами і транспортними засобами. Перед нами – свого роду кіборгізація людини, про що сьогодні пишуть фахівці із штучного інтелекту та нанотехнологій.

Розвиток Інтернету й досягнення в нанотехнологіях свідчать про наступ епохи великого інтелектуального «вибуху», що віддзеркалюється в управлінні думкою людини технічними устроями, у яких імплантовано нейроінтерфейси, підключені до нейромагістралей мозку, а також в управлінні думками самої людини.

Дослідники прогнозують, що у 2035–2055 рр. очікується створення матричних біоелектронних структур, необхідних для тимчасового збереження свідомості й пам'яті людини, організм якої зруйнувався через травми чи хвороби. На наступному етапі – 2055–2080 рр. – ці матричні біоелектронні структури стануть настільки досконалими, що збереженні в них свідомість і пам'ять зможуть виходити в реальний світ за допомогою роботів. Ці матриці будуть створювати множини віртуальних світів, даючи змогу функціонувати людям, які очікують відновлення свого організму.

Отже, стане можливим збереження творчого потенціалу людини для використання його в позитивному конструюванні соціальної реальності. Учені прогнозують, що у 2080 р. свідомість і пам'ять людей зберігатимуться в матриці, що призведе до якісно нового рівня існування людини й суспільства.

Проте подальша еволюція Інтернету, завдяки його універсальному характеру, що фіксує наявність взаємозалежних телекомунікаційної та сервісної компонент і адаптованого до майбутніх етапів науково-технологічного прогресу, може піти і в іншому напрямі. Емпіричним фактом є те, що Інтернет уже не задовольняє потреби інформа-

ційного суспільства, яке у своєму розвитку потребує все більших інформаційно-обчислювальних потужностей. Ось чому виникла альтернативна Інтернету – мережа Grid, яка значно перевищуватиме Інтернет за обчислювальною потужністю й матиме ресурс інтелектуального пошуку. Розвиток інформаційного суспільства є неможливим без створення ланцюга все більш потужних інформаційних систем.

Тенденції розвитку конвергентних технологій і перспективи трансформації свідомості людини передбачають використання теорії конструювання соціальної реальності, топології, теорії складності культурних архетипів розуміння людини, парадигми конструктивізму в епістемології та науках про людину, інтерпретації сітвового суспільства М. Кастельса. У межах концепції позитивного конструювання соціальної реальності велике значення має тенденція до єдності нано-, біо-, інфо- та когнітотехнологій, основана на фундаментальному факті єдності природного, технічного й соціального.

Сучасні філософські дослідження стверджують, що ця єдність має своєю концептуальною основою топологію: на сьогодні необхідно брати до уваги принципово нові динаміко-типологічні чинники життєдіяльності соціуму – Інтернет, комп'ютеризація повсякденного життя практично всіх індивідів, які виявляються у впливі високих інформаційно-комунікаційних технологій на розвиток суспільства. Для значущості топології як методологічної основи філософського осмислення нашої проблеми доречно навести отримані Ж. Бодрияром цікаві висновки про вплив нових інформаційно-комунікаційних технологій на розвиток суспільства: розвиваючи ідеї М. Маклюєна про принципово «експлозійну» динаміку фундаментальних підсвідомих передраціональних структур людини в епоху книгодрукування, він ув'язав розквіт телебачення з принципово іншою динамікою такого роду підсвідомих структур – «імплзійною». Тобто, уперше в сучасній науці в умовах активного втілення високих технологій було знайдено певний паралелізм динаміки деяких достатньо абстрактних і незвичайних – топологічних – структур наукового знання наших днів як у сфері наук соціальних, так і наук природничих.

Ідеться про трансдисциплінарні стратегії дослідження впливу нових інформаційно-комунікаційних технологій разом із нано-, біо- та когнітотехнологіями на свідомість людини, викладені мовою топології. Розв'язання спектру проблем впливу конвергентних технологій на свідомість людини, щоб використовувати їхній ефект для позитивного конструювання соціальної реальності, певною мірою залежить від того, які філософські підвалини використовуються в діяльності дослідників.

Можливості, що відкриваються сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями, генними та біомедичними технологіями, а також нанотехнологіями в застосуванні до самої людини, здатні значною мірою призвести до немалих змін у її способі життя і світогляді, а у своїй радикальній версії означають її трансформацію в іншу «істоту».

У такій соціокультурній і світоглядній ситуації необхідно взяти до уваги дві ціннісні установки свідомості людини, органічно пов'язані з трансформацією людини та її способу життєдіяльності: індивід не є абсолютно пластичним, щоб його можна було трансформувати безмежно довільно. Сутність полягає в нерудукованості людини до інформаційної матриці через наявність її як автономної, творчої сутності «Я», котра засвоїла та переробила соціокультурний досвід низки поколінь.

Отже, межі впливу сучасних інформаційно-комунікаційних технологій на свідомість людини окреслено насамперед творчим початком, завдяки якому інтеріоризовані індивідом значення переосмислюються, трансформуються й у них привносяться нові смисли. У свідомості як вищій психічній діяльності людини зовнішня дійсність відбивається крізь призму внутрішнього світу, ось чому зовнішній вплив на неї сучасних інформаційно-комунікаційних технологій має певні обмеження.

Людське «Я» в силу своєї творчості є унікальним активним суб'єктом, котрий утримує у своїй свідомості комунікативні перепони, що обмежує зовнішній вплив сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та інших технологій. Це зафіксовано в культурному архетипі, згідно з яким людина є елементом усього безмежного, невичерпного об'єктивного світу, її свідомість у силу цього має нелокальний розподільчий характер.

Впливати на творче ядро «Я» інформаційно-комунікаційними технологіями – означає впливати на увесь безмежний і вічний об'єктивний світ, що є можливим лише у вузькому діапазоні, коли існує резонансний зв'язок між структурами свідомості людини та зовнішнім світом. Завдяки цьому вплив сучасних інформаційно-комунікаційних технологій на свідомість людини подібний «сірому» («синергетичному») ящику, коли на виході отримується не завжди передбачуваний результат.

Крім того, із творчим ядром «Я» пов'язаний фрактальний підхід до світу й людини, у свідомості якої формуються образи незавершені, невизначені, такі, що мають фрактальний (дробовий) характер. У такому світлі ефект від оброблення людської свідомості з боку конвергентних технологій є аналогічним сприйняттю світу в давньосхідному (китайському та японському) мистецтві. Для останнього характерним є те, що світ сприймається як натяк, шифр, котрий потрібно розшифрувати.

Для європейського класичного мистецтва, органічно пов'язаного з грецькою формальною логікою, характерною є завершеність, давньосхідному мистецтву, навпаки, притаманна незавершеність, що спонукає людину уявляти, добудовувати недосказане.

З позиції фрактального підходу світ є невизначений, нерівний, тому істотним вважається, що фрактал надає людині можливість уявити безмежність у межах обмеженого простору. Аналогічний ефект має відомий японський сад (чи ікебана), що являє собою філософську модель світу, побудовану на основі синтоїзму, даосизму і дзен-будизму. Японський сад є вираженням прекрасного, сутність якого характеризується поняттями «сабі», «вабі», «сибуї» і «юген», причому перші три інтегруються у принципи краси природності в поєднанні з красою простоти, а поняття «юген» поетизує мінливість, недосказанність.

Свідома недосказанність, натяк закладені в японському саду як віддзеркалення філософської моделі світу. Сучасні новітні технології оброблення людської свідомості фактично використовують принципи японського філософського саду, побудовані на основі фрактального підходу до світу та володіють дробовою розмірністю. Остання надає можливість отримувати значний ефект у ході використання новітніх технологій оброблення людської свідомості, хоча вони породжені в межах іншого культурного архетипу. Згідно з ним, людина має прометеївський дух, вона є піком еволюції світу, що дає їй змогу досягнути значних успіхів у природознавстві, техніці, інформатиці з породженими ними новітніми конвергентними й іншими технологіями.

У цьому другому культурному архетипі людина виділена з навколишнього безмежного, невичерпного світу, її свідомість мовби має локальний характер, її інтелект має величезну міць. Тільки гармонійне поєднання цих двох культурних архетипів дає змогу зрозуміти дієвість сучасних технологій оброблення людської свідомості, їхні можливості у трансформації тіла і свідомості індивіда на основі фундаментальної концепції асиметрії людського мозку.

У висновку потрібно зазначити, що значимість сучасних технологій у модифікації людини, її свідомості й поведінки визначається використанням сукупності конвергентних технологій разом із технологіями штучного інтелекту, який передусім займається моделюванням функцій людського мозку і свідомістю людини, що має інформаційну та неінформаційну компоненти. Перспективи модифікації свідомості людини нерозривно пов'язані зі здійсненням концепції позитивного соціального конструювання реальності. Майбутні дослідження в цьому напрямі є необхідними й повинні мати міждисциплінарний характер.

Література

1. Проценко Д. Огляд підходів до регулювання нових конвергентних аудіовізуальних засобів масової інформації: міжнародний досвід / Д. Проценко, Д. Тупчієнко. – К., 2012. – С. 13–16.
2. Ваттимо Дж. Прозрачне общество / Дж. Ваттимо. – М., 2003.
3. Киви Б. Гигабайты власти / Б. Киви. – М., 2004.
4. Тоффлер Э. Метаморфозы власти / Э. Тоффлер. – М., 2001.
5. Эко У. Пять эссе на темы этики / У. Эко. – СПб., 2003.
6. Брайант Дж. Основы воздействия СМИ / Дж. Брайант, С. Томпсон. – М., 2004.
7. Луман Н. Реальность масс-медиа / Н. Луман. – М., 2005.
8. Маклюэн М. Средство само есть содержание / М. Маклюэн // Информационное общество. – М., 2004.
9. Мальковская И.А. Знак коммуникации. Дискурсивные матрицы / И.А. Мальковская. – М., 2004.
10. Моль А. Социодинамика культуры / А. Моль. – М., 1973.

Анотація

Мельник Ю. М. Тенденції розвитку конвергентних технологій і трансформація свідомості. – Стаття.

Актуальність проблеми трансформації свідомості в контексті бурхливого розвитку конвергентних технологій зумовлена унікальністю ситуації та завданням збереження свідомості людини як системи, що оброблює інформацію в умовах впливу масованих глобальних потоків інформації.

У наш час відбувається швидке формування суспільства знання, якому притаманні такі пов'язані між собою внутрішні фундаментальні риси: безпрецедентне збільшення інформаційної насиченості практично всіх сфер соціуму, перетворення інформаційної індустрії в найбільш динамічну, престижну й вигідну сферу функціонування суспільства, широке входження інформаційно-комунікаційних технологій у життєдіяльність соціуму й людини, глибокі зміни моделей соціальної організації та співробітництва завдяки широкому розповсюдженню гнучких сітєвих структур. Це призводить до того, що саме в суспільстві знання інформаційно-комунікаційні технології відіграють значну, а часто й вирішальну роль у життєдіяльності людини, у тому числі й у її ціннісній орієнтації. У результаті їхнього впливу на людину в її свідомості формується модель навколишнього соціального світу, яка й використовується для конструювання соціальної реальності.

Ключові слова: соціальна реальність, конвергентні технології, свідомість, формування особистості, інформаційно-комунікаційні технології.

Аннотация

Мельник Ю. Н. Тенденции развития конвергентных технологий и трансформация сознания. – Статья.

Актуальность проблемы трансформации сознания в контексте бурного развития конвергентных техноло-

гий обусловлена уникальностью ситуации и задачами сохранения сознания человека как системы, которая обрабатывает информацию в условиях воздействия массивных глобальных потоков информации.

В наше время происходит стремительное формирование общества знания, которому присущи следующие связанные между собой внутренние фундаментальные черты: беспрецедентное увеличение информационной насыщенности практически всех сфер социума, превращение информационной индустрии в самую динамичную, престижную и выгодную сферу функционирования общества, широкое входжение информационно-коммуникационных технологий в жизнедеятельность социума и человека, глубокие изменения моделей социальной организации и сотрудничества благодаря широкому распространению гибких сетевых структур. Это приводит к тому, что именно в обществе знания информационно-коммуникационные технологии играют значительную, а часто и решающую роль в жизнедеятельности человека, в том числе и в его ценностной ориентации. В результате их воздействия на человека в его сознании формируется модель окружающего социального мира, которая используется для конструирования социальной реальности.

Ключевые слова: социальная реальность, конвергентные технологии, сознание, формирование личности, информационно-коммуникационные технологии.

Summary

Melnik Y. N. Development trends in the convergence of technology and the transformation of consciousness. – Article.

The actuality problem of consciousness transformation in context of rapid development convergent technologies, due to uniqueness of situation and tasks of saving human's consciousness like a system, which processes information in conditions of impact of the massive global flows of information.

These days, there is a rapid formation of the society of knowledge, which consist of interconnected, internal fundamental features, unprecedented increase information saturation of all spheres of society, transformation to the information industry in the most dynamic, prestigious and profitable sphere functioning of society, widespread occurrence of information and communication technologies in the vital functions and human society, profound changes in the patterns of social organization and cooperation due to the wide spread of flexible network structures.

It leads to the fact that it is in the knowledge society of information and communication technologies make an important, and often the crucial role in human life, including its worth orientation. As a result, of their impact on human in his consciousness formed his model of the social world, and used to construction his social reality.

Key words: social reality, converging technologies, consciousness, identity formation, information and communication technologies.